

TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NİN İLK YOLSUZLUK DAVASI

Havuz-Yavuz olayı

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüce Divan'da görülen bu ilk davası 16 Nisan 1928'de sonuçlandı. Mahkeme, İhsan Bey'i iki sene ağır hapis ve memuriyetten men cezasına çarptırdı. Diğer zanlılardan Nâzım ve Dr. Fikret Beyler dörder ay hapis ve yüzer lira ağır para cezası aldılar. Sapançalı Hakkı Bey de bir sene hapis cezasına çarptırılırken, Nurettin Koniçe Bey beraat etti.

Mehmet Altun >

Cumhuriyet'in ilk yıllarında basında ve kamuoyunda büyük fırtınalar kopartan Havuz-Yavuz yolsuzluğuna ilişkin ilk esintiler, 23 Aralık 1927 tarihli gazetelerde çıkan kulluktan dolma bir söylentiyle başladı. Bu söylentilere göre Yavuz zırhlısının tamiri için yapılan bazı sözleşmelerde eski Bahriye Vekili İhsan Bey'in "tenkidi mucip ve mesuliyeti dai [gerektiren]" bazı hareketleri görülmüştü.¹ Hükümet bu meseleyi ciddiye alıyordu. Gerçekten de 24 Aralık günü, Başbakan İsmet Paşa konuyu TBMM'nin gündemine getirerek, ağır bir dille suçladığı bahriye eski bakanının Yüce Divan'a sevk edilmesi için meclis soruşturması açılmasını istedi. Artık fırtına kopmuştu ve 16 Nisan 1928'e kadar, dört ay boyunca Türkiye'nin bir numaralı konusu bu olacaktı.

Yavuz'un Durumu

Yavuz zırhlısı, kardeşi Midilli ile 1918'de Kuzey Ege'de İngilizlerle tutuştukları bir çarpışma sırasında üç mayın yarası almış, zorlukla dönmeye çalışırken Çanakkale Boğazı'ndaki Nara sığılığında karaya oturmuştu. Gemiye burada hareketsiz yakalayan İngiliz uçakları 270 sorti yapmışlar, bu sırada iki bomba isabet ettirmişlerdi. Daha sonra sığ-

lıktan kurtarılan gemi İstanbul'da İstinye koyuna bağlanmış ve müta-rekeye kadar burada kalmıştı. Kurtuluş Savaşı'ndan sonra birkaç kez yeri değiştirilmiş ve en sonunda İzmit'e çekilmiştir.

Mayın yaraları yüzünden geminin hareket imkânı hemen hiç kalmamıştı. Toplar, torpidolar ve makineler çalışır haldeydi. Ama bu haliyle Yavuz'un savaşta görev yapması mümkün değildi. Oysa bu zırhlı, ülkenin savunması kadar, dış politika da bir koz olarak da büyük önem taşıyordu. Ülke ne kadar sıkıntı içinde olsa da, Yavuz'un bir an önce tamir edilmesi şarttı. Atatürk, 21 Eylül 1925'te Bursa'ya giderken Yavuz'a da uğramış ve donanma komutanına şöyle demişti: "Bu gemiyi

büyük Türk milletinin ihtiyacı olduğu sağlam ve kuvvetli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecektir ve gurur sağlayacaktır."²

İşte sonunda büyük bir yolsuzluk davasına dönecek olan Yavuz'un tamir işi böyle başladı. Bu, yaklaşık dört yıl sürecek uzun ve karmaşık bir süreçti. Hemen her yolsuzluk davasında olduğu gibi bu süreç, anlaşılması güç bir çıkar ilişkileri yumağından oluşuyordu.

Üçlü İttifak

Tamire yönelik ilk girişimler 1924 yılında başladı. O dönemde ayrı bir denizcilik bakanlığı olmadığından, konu Müdafaa-i Milliye Vekâleti'ne bağlı bir daire tarafından takip ediliyordu. TBMM, ilk olarak 25 Mart 1924'te Yavuz'un tamiri için bahriye bütçesine 2 milyon liralık bir ödenek koydu. Hükümetin bu girişimlerini duyan Ömer Nâzım Bey adlı bir işadamı, ihaleye girebilmek için Alman Blohm und Voss şirketinin temsilciliğini aldı. Nâzım Bey'in tek başına bu işin altından kalkması zor görünüyordu. O yüzden Trablusgarp'tan cephe arkadaşı Dr. Fikret Bey'e ortaklık teklif etti. Bu ikiliye bir ay kadar sonra bir üçüncüsü da-

Cebelibereket Mebusu İhsan Bey.

ha katıldı: Cebelibereket (Osmaniye) Milletvekili İhsan Bey.

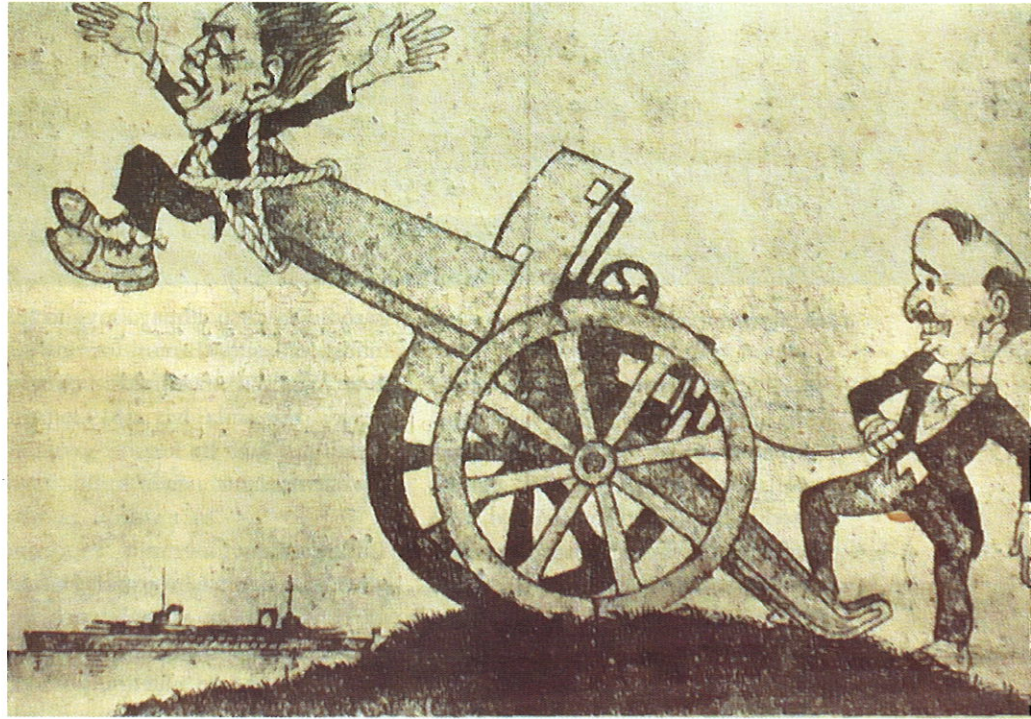
İhsan Bey İstanbul İstiklal Mahkemesi Reisliği'nden yeni dönmüştü; Nâzım Bey'le Dr. Fikret Bey'in ortaklık teklifini kabul etti. İşbölümüne göre Nâzım ve Fikret Beyler Türkiye'de iş yapmak isteyen yabancı şirketlerin temsilciliklerini alacaklardı. Yabancı sermayedarlarla ilişkiyi Nâzım Bey yürütecek, İhsan ve Fikret Beyler de hükümetteki işlerin sonuçlandırılmasını sağlayacaktı. Böylece sacayağı kurulmuş oluyordu. Bu ortaklık asla resmileşmedi; sadece ortakların 21 Mayıs 1924'te kendi aralarında imzaladıkları bir sözleşmeden ibaret kaldı. İhsan Bey, yıllar sonra hakkında açılan davada bu ortaklığın hiçbir zaman işlerlik kazanmadığını iddia ettiyse de, bunun tersi de ispat edilemedi.

Bahriye Dairesi güvenlik nedeniyle Yavuz'un tamirinin yurtdışında yapılmasını istemiyordu. Yavuz, Türkiye'de havuza alınmalıydı. Ancak bunun için önce Yavuz'u taşıyabilecek kapasitede bir havuz gerekiyordu. Daha sonra yolsuzluk davasının ayaklarından birini oluşturacak olan "havuz" olayının çıkış noktası, işte bu ihtiyaç olmuştur.

Bir Havuz Aranıyor

Mayıs 1924'te başlayan havuz olayı tam bir yılan hikâyesine dönmüş, Yavuz'u alacak olan havuzun inşası ancak Ağustos 1927'de tamamlanabilmiştir. Havuz ihtiyacı kesinleştiğinde Bahriye Dairesi'nin önünde iki seçenek vardı; ya hazır bir havuz alınıp İstanbul'a getirilecek, ya da yeni bir havuz yaptırılacaktı. Elleri her iki yönde de teklifler vardı. Havuzu hazır almak süreci hızlandıracaktı, fakat yeni yaptırmak daha ucuza gelecekti.

Üzerinde hem zamanlama hem de bütçe baskısı olan Bahriye Dairesi kararsızdı. Ancak 23 Kasım 1924'te toplanan komisyon, havuzu 1925 yazına

"Topçu İhsan Bey topun ağızında"
Cumhuriyet, 27 Aralık 1927.

yetiştirmek için fazla bir seçeneği olmadığını gördü. Hazır havuz için Vikers Armstrong şirketiyle masaya oturmaktan başka seçenek yoktu. Bu karardan üç hafta sonra beklenmeyen bir gelişme daha oldu ve Yavuz'un tamir işi yeni kurulan Bahriye Vekâleti'ne devredildi. İş artuk, "Bahriye Vekili" İhsan Bey'in kontrolündeydi.

Bakan İhsan Bey tamir işini olduğu yerden devraldı. Bu sırada eskiden Vikers Armstrong şirketinin temsilcisi olan Hikmet Paşa, şirketin satmaya çalıştığı havuzun aslında İngiliz Donanma Bakanlığı'na ait olduğunu, doğrudan bakanlıkla temas kurulması halinde havuzun çok daha ucuza alınabileceğini bildiren bir telgraf çekti. Bunun üzerine Hikmet Paşa'nın İngiltere'ye gitmesine karar verildi. Hikmet Paşa hükümet adına çalışmıyordu, dolayısıyla satışın gerçekleşmesi halinde komisyon alacaktı. Çok sonraları, meclis soruşturması açıldığında, hükümetin böyle önemli bir iş için kendisini temsilen Londra'ya bir komisyoncu göndermiş olması yoğun eleştirilere hedef olacaktı.

Hikmet Paşa Londra'dayken durumun görüldüğü kadar iyi olmadığı anlaşıldı. Havuz iyi durumda değildi.

İngiliz Bahriye Nezareti, Türkiye'nin bu havuzu satın almasını "resmi olarak" tavsiye etmiyordu. Bu gelişmeler üzerine İhsan Bey yeni bir havuz yaptırmaya karar verdi. Böylece Alman Flander ve Dockbau şirketleri arasında kıyasıya bir rekabet başladı. Her iki şirket de defalarca teklif verdi. Ancak son teklif verme tarihi 7 Mayıs 1925 günü mesai bitmiyordu. Dockbau firması bu şartta uygun olarak 226 bin İngiliz lirası tutarındaki teklifini bizzat vekâlet müsteşarı Hüsametdin Bey'e elden verdi. Flander'den ise gelen olmamıştı. Dockbau temsilcileri sevindursun, 9 Mayıs'ta işin Flander'e verilmiş olduğu duyuldu.

Anlaşıldığı kadarıyla Flander'in müdürü Hitseman, Dockbau'nun teklifini duymuş ve 8 Mayıs tarihinde bir mektup hazırlayarak 25 bin tonluk havuzu 12 ayda teslim koşuluyla 225 bin İngiliz lirasına inşa etmeyi kabul etmişti. Bu bedele, karşılıksız olarak altı ay içinde bitirip teslim edeceği bir mayın montaj fabrikası da dahildi.

Bu ihalede dikkati çeken iki usulsüzlükten birincisi, ihalenin yapılış

Yüce Divan oturumu.

şeklidir. Kanunlara göre bedeli 5 bin lirayı geçen her türlü alım, inşaat, tamirat ve imalat işinin kapalı zarf usulüyle ihale edilmesi gerekiyordu. Gizlilik vb. nedenlerle ihale bu şekilde yapılamıyorsa, pazarlık usulüyle ihale için bakanlar kurulunun özel izni gerekiyordu. İhsan Bey bunların her ikisini de yapmamıştı. İkinci konu ise, Flander'in teklifinin geç gelmiş olmasıydı. İhsan Bey, 8 Mayıs günü, hem de tatil olduğu halde bu geç gelen teklifi niçin kabul etmişti?

Sözleşme 15 Temmuz 1925'te imzalandı. Ancak bundan sonraki aşamalarda da aksaklıklar bitmek bilmedi. Flander sözleşme şartlarına uygun davranmıyor, bir ayda bitmesi gereken plan dört ay geçtiği halde bitmiyordu. Yapım işinin ilerleyen aşamalarında havuzun şekil iti-

bariyle Yavuz'u almaya uygun olmadığı anlaşıldı. Bunun üzerine şirkete 75 günlük tazminatsız ek süre verildi. Sonunda havuz 1926 Aralık'ta bitti. Ama bu kez de Yavuz'un havuzlanması sırasında kırıldı.

Tahkikat encümeninin raporuna göre havuzlama işini yapan Flander mühendisi, bunu yapabilecek yeterlilikte birisi değildi. Havuz, Yavuz'un şekline ve sıkletine göre yapılmamıştı. Donanımları yetersizdi. Bu arada Yavuz'un tamir işinin Flander yerine başka bir şirkete verilmiş olması, akla bir intikam ya da suikast ihtimalini de getiriyordu. Bu tartışmalar devam ederken, havuz yedi ay içinde tamir edildi.

Yavuz'un Tamiri

Bahriye Vekili İhsan Bey, Yavuz'un tamiri için 1926'da 3 milyon liraya kadar taahhütte bulunma yetkisi al-

mıştı. Bu gizli ve hassas bir konu olduğu için ihale pazarlık usulüyle yapılacaktı. Yine uzun ve karmaşık bir ihale sürecinden sonra iş 5 Aralık 1926'da Fransa'nın Saint Nazaire et Chantier şirketine verildi. St. Nazaire'ı başta Halil Hüna Efendi adında bir Kudüslü ile Nurettin Koniçe Bey temsil ediyordu. Bunlara daha sonra yardımı olur diye, İhsan Bey'in yirmi yıllık arkadaşı olan Sapançalı Hakkı Bey de katılmıştı.

Şirketin yükümlülüğü, Yavuz'un havuza alınmasından sonra başlıyordu. 20 Ağustos 1927'de havuzun tamiri bitti ve Yavuz havuza alındı. Donanma Vekâleti 29 Ağustos'ta şirketi Yavuz'u devralması için davet etti, ancak şirket buna yanaşmadı. Çünkü sigorta şirketleri, havuzun kazaya uğraması üzerine önceden yüzde 1 olan primlerini yüzde 5'e çıkarmışlardı. Şirket, aradaki farkın bakanlıkça kabulünü istiyordu.

İş bir anda çıkmaza girdi ve uzun bir müzakere dönemi başladı. Sonunda İhsan Bey'le şirket sözleşmede bazı değişiklikler yapılması konusunda mutabık kaldılar. Bu değişiklikler 24 Ekim 1927'de bakanlar kuruluna geldi, ancak bazıları kabul edilmedi. İsmet Paşa, sözü edilen değişikliklerin devlet aleyhine olduğunu öne sürerek görüşmelerin devam ettirilmesini istedi. Bu, gerçekten kritik bir zamandı. Hükümet bir hafta sonra, 1 Kasım 1927'de istifa edecekti. İsmet Paşa, bunun son bakanlar kurulu toplantısı olduğunu söylemişti. Ayrıca Bahriye Bakanlığı'nın kaldırılmasının düşü-

İhsan Bey hakkında meclis soruşturması açılacağına dair ilk haber. Cumhuriyet, 23 Aralık 1927.

nüldüğü de biliniyordu. İhsan Bey, tüm bunlara rağmen, reddedilen değişiklikleri aynen muhafaza ederek 30 Ekim günü anlaşmayı imzaladı.

Giderayak, yangından mal kaçırır-casına yapılan bu anlaşma, işin içinde bir kasıt ve rüşvet unsurunun bulunduğunu düşündürüyordu. Nitekim tahkikat komisyonu, fiili Türk Ceza Kanunu'nun 211. maddesiyle ilişkilendirerek İhsan Bey'le birlikte Nurettin Koniçe ve Sapançalı Hakkı Beyleri de suça iştirak etmekle suçlayacaktı.

İhsan Bey Köşeye Sıkışıyor

1 Kasım 1927'de III. İnönü hükümeti istifa etmiş, aynı gün IV. İnönü hükümeti kurulmuştu. Yeni hükümette İhsan Bey yoktu. İsmet Paşa sözleşme meselesini duyunca çılgına dönmüş, konuyu Gazi Mustafa Kemal'e açmıştı. Akıllarda hiçbir soru işareti kalmaması için meseleyi meclise götürmeye karar verdiler. 24 Aralık 1927 günü yapılan TBMM Genel Kurulu'nda İsmet Paşa, Dahili Nizamname'nin 169. maddesine dayanarak İhsan Bey hakkında meclis soruşturması açılmasını talep etti. Meclis bu önergeyi kabul etti.

İhsan Bey, aynı gün mecliste yaptığı savunmada tüm suçlamalara karşı çıkıyor, fakat bu soruşturmayı inkılabın bir gereği olarak değerlendiren bir konuşma yapıyordu: "Rica ediyorum. Kanun icabatına göre tahkikat yapılmalıdır. Ve yapılacaktır. Sevgili liderim, . . . beni bildiği halde hakkımda bu tahkikatı yaptığından dolayı Türkiye'de tunçtan

heykeli rezk edilecek [dikilecek], Türkiye'nin en büyük hükümet adamıdır. Bu hadiseyi Türkiye'nin düşmanı olan dahildeki ve hariçteki hainler görsünler de Türkiye'nin vaziyeti, adamlarının ahlakı nedir anlasınlar, korksunlar!"³

Kamu görüşü de, soruşturmanın yapılmasını destekliyordu. *Cumhuriyet* gazetesinin başyazısında şöyle deniyordu: "Cumhuriyet'in en büyük kuvvetini, en büyük mesnedini fazilet teşkil ettiğine, hatta 'cumhuriyet' bizzat 'fazilet'in ta kendisi olduğuna göre, yeni idarenin, iffet ve fazileti hâkim kılmak için açtığı mücadeleye, cumhuriyet uğrunda açılmış bir mücadele demektir. Cumhuriyet idaresi, eski devirlérin manen ve maddeten sukut ve inhidamını hazırlayan suiistimallere göz yumamaz, yolsuzlukları lakaydı ve müsamaha ile karşılayamaz."⁴

Bundan sonraki aşamalar oldukça hızlı geçildi. Tahkikat encümeni çalışmalarını 23 Ocak 1928'de tamamladı. Hazırladığı mazbata meclis

Sapançalı Hakkı Bey mahkeme önünde.

üyelerine dağıtıldı ve 26 Ocak tarihindeki toplantıda oylamaya kondu. Meclis rapordaki iddiaları, İhsan Bey'i mahkemeye sevk etmek için yeterli gördü. İhsan Bey'in dokunulmazlığı kaldırıldı ve tutuklanan İhsan Bey Yüce Divan'a çıkarılmak üzere Ankara'ya gönderildi. İki buçuk ay kadar süren mahkemede pek çok şahit dinlendi, yeni deliller toplandı ve davanın kapsamı genişletilerek yolsuzluğa adı karışan çok sayıda insan tutuklandı. Bunlar arasında, İhsan Bey'in eski ortağı Bilecik milletvekili Dr. Fikret Bey de vardı. Onun da dokunulmazlığı 18 Şubat 1928'de kaldırılarak Yüce Divan'a sevk edildi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Yüce Divan'da görülen bu ilk davası 16 Nisan 1928'te sonuçlandı. Mahkeme, İhsan Bey'in, "Flander'in havuz meselesinde vazife-i memuriyyetini sui-istimal etmiş olduğuna ve Yavuz meselesinde fesat karıştırmak suretiyle irtikâba [rüşvete] teşebbüs eylemekten esbab-ı müşeddide [şiddetlendirici sebepler] ile mücrimiyetine [suçluluğuna]"⁵ karar vererek onu iki sene ağır hapis ve memuriyetten men cezasına çarptırdı. Diğer zanlılardan Nazım ve Dr. Fikret Beyler dörder ay hapis ve yüzer lira ağır para cezası aldılar. Sapançalı Hakkı Bey de bir sene hapis cezasına çarptırılırken, Nurettin Koniçe Bey beraat etti.

1. *Cumhuriyet*, 23 Kânunievvel 1927 (23 Aralık 1927).
2. *İnönü Ansiklopedisi*, "Yavuz" maddesi.
3. *Cumhuriyet*, 26 Kânunievvel 1927 (26 Aralık 1927).
4. *Cumhuriyet*, 30 Kânunievvel 1927 (30 Aralık 1927).
5. *Tutanak Dergisi*, C. 3, s. 174-175, 21.04.1928.